

درس دهم: افق علوم اجتماعی در جهان اسلام

سوالات متن - پاسخ فعالیت‌ها

اسفند ۱۳۹۷

نگارش: دکتر مژده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

.....صفحه ۹۹.....

۱- آیا اسلام به قرون خاصی محدود و منحصر است؟

اسلام دین زندگی و حیات است. اسلام دین زمان و مکان خاصی نیست تا حیات بخشیدن آن به قرون و دوران خاصی محدود و منحصر باشد.

.....صفحه ۱۰۰.....

۲- دو ویژگی اساسی که یک جهان اجتماعی را زنده نگاه می‌دارد، چیست؟

آگاهی همراه عمل و عمل توأم با آگاهی

۳- پیامد آگاهی همراه عمل و عمل توأم با آگاهی چیست؟

این دو ویژگی اساسی، سایر نشانه‌ها همچون همبستگی، تعاون و همکاری، امید و اطمینان، توجه به آینده و برنامه ریزی برای آن و نیز واکنش متناسب را به دنبال می‌آورد.

مدار، مقاومت و عدالت

۴- علوم و دانش جهان اسلام بر چه مبنایی شکل گرفت؟

تعریفی که از دانش علمی داشته و به تناسب جریان‌های فکری و اجتماعی درون خود

۵- علوم اجتماعی در جهان اسلام، همواره ناظر به چه چیزی بود؟

ناظر به مسائل و نیازهای اجتماعی آن

۶- یکی از مهم‌ترین شاخه‌های علوم اجتماعی مسلمانان چیست؟ فقه

۷- موضوع علم فقه چیست؟

الف) مسائل اجتماعی را توصیف یا تبیین نمی‌کند اما دربارهٔ چگونگی رفتار اجتماعی مسلمانان و جامعه اسلامی، احکام و قواعدی را مطرح می‌کند.

ب) رفتارها و هنجارهای اجتماعی را ارزیابی و نقد می‌نماید و دربارهٔ آنها داوری می‌کند.

ج) ویژگی‌های جامعه مطلوب و آرمانی را مشخص می‌کند.

د) راه‌های برون رفت از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب را تجویز می‌کند.

.....صفحه ۱۰۱.....

۸- در جهان اسلام، مکاتب و مذاهب فقهی در مواجهه با چه اموری فعال بوده‌اند؟

در مواجهه با شیوه‌های زندگی، نظام‌های اجتماعی و به ویژه قدرت‌های اجتماعی موجود

۹- بین فقه اسلامی و شکل‌گیری امت اسلامی چه ارتباطی وجود دارد؟

فقه اسلامی با به رسمیت شناختن تفاوت‌های قومی، نژادی، زبانی و فقهی، این تفاوت‌ها را به فرصتی برای شکل‌گیری امت اسلامی تبدیل کرد.

۱۰- چند نمونه آرمان اجتماعی که فقه اسلامی عهده دار بیان آن است، نام ببرید.

مدرای اجتماعی با مسلمانان و همه کسانی که به دنبال زندگی صلح آمیزند.

دفاع از مرزهای اسلامی در برابر تهاجم متجاوزان

تلاش برای تحقق و گسترش عدالت

دو انقلاب در یک قرن

.....صفحه ۹۳.....

۱۱- کدام فقه، نظریات لازم برای انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی را فراهم آورد؟ فقه شیعه

۱۲- دو انقلاب اجتماعی ایران در قرن بیستم را نام ببرید. انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی

۱۳- چه کسی در آغاز قرن بیستم، با توجه به واقعیت‌های جامعه ایران و فقه، نظام مشروطه را تبیین کرد؟

میرزای نایینی

۱۴- چه کسی با توجه به شرایط پایانی قرن بیستم، مساله ولایت فقیه و انقلاب اسلامی را طرح کرد؟ امام خمینی

۱۵- چه عاملی باعث شد که بر اساس نظریات فقهی، دو انقلاب اجتماعی در یک قرن در ایران شکل گیرد؟

مقبولیت و مرجعیت علم فقه در فرهنگ عمومی جامعه ایران

۱۶- فقه شیعه چگونه جامعه ای را مطلوب می داند؟

فقه شیعه جامعه ای را مطلوب می داند که دارای دو ویژگی است: اول اینکه روابط و ساختارهای آن با مشارکت و همراهی

مردم، عادلانه باشد؛ دوم اینکه حاکمان و کارگزاران جامعه نیز عالم به عدالت و عمل کننده به آن باشند؛ یعنی عالم و عادل

باشند.

۱۷- میرزای نایینی در مورد شرایط تحقق جامعه مطلوب شیعه چه دیدگاهی داشت؟

میرزای نایینی در آغاز قرن بیستم و در شرایط آن روز جامعه خود، معتقد بود که ما نمی توانیم ویژگی دوم جامعه مطلوب را

که مستلزم تغییر نظام پادشاهی است تحقق ببخشیم ولی می توانیم ویژگی اول چنین جامعه ای را محقق کنیم تا مردم از

طریق مجلس، سازمان ها و ساختارهای اجتماعی را به گونه ای عادلانه شکل دهند.

۱۸- مطابق نظریه میرزای نایینی، بهترین نظام ممکن در شرایط موجود ایران چه بود؟

مطابق این نظریه، مشروطه که مجلس را برقرار می سازد، گرچه نظام مطلوب در زمان غیبت امام معصوم نیست، ولی بهترین

نظام ممکن در شرایط موجود آن روزگار است.

۱۹- کدام فقیه بر حمایت مردم از تشکیل مجلس در نظام مشروطه تاکید می کند؟ میرزای نایینی

۲۰- معنای مشروطه را از نظر میرزای نایینی بنویسید.

از نظر او مشروطه به معنای مشروطت کردن حاکمان و حکومتی است که در چارچوب مقررات عادلانه مجلس عمل کند؛ یعنی

مردم در مشروطه با کمک مجلس شورا، ویژگی اول نظام اسلامی را محقق کنند.

.....صفحه ۱۰۳.....

۲۱- امام خمینی در مورد شرایط تحقق جامعه مطلوب شیعه چه دیدگاهی داشت؟

در پایان قرن بیستم، امام خمینی در ادامه تلاش و مبارزه برای تشکیل جامعه مطلوب به این نتیجه رسید که مردم ایران می

توانند با مشارکت و حضور فعال خود، جامعه ای ایجاد کنند که هر دو ویژگی جامعه مطلوب را داشته باشد؛ یعنی هم قوانین

آن عادلانه باشند و هم مجریان این قوانین از دو شرط علم و عدالت برخوردار باشند.

۲۲- در دیدگاه امام خمینی، مردم از چه طریق در اداره جامعه مشارکت می کنند؟

مردم در این جامعه از طریق مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان در تحقق بخشیدن به نظام مطلوب در عصر غیبت

مشارکت میکنند.

۲۳- در دیدگاه امام خمینی، چگونه شروط جامعه مطلوب فقه شیعه اجرایی می شود؟

مجلس شورای اسلامی با مشارکت نمایندگان مردم موظف است شرط اول را محقق کند. مجلس خبرگان نیز موظف است شرط دوم را تحقق بخشد؛ یعنی رهبر جامعه را بر اساس معیارهای اسلامی شناسایی و معرفی کند و بر عملکرد او نظارت نماید.

ویژگی‌ها و ظرفیت‌های علوم اجتماعی در جهان اسلام

.....صفحه ۱۰۵.....

۲۴- آیا عالمان مسلمان از علوم اجتماعی جهان متجدد، استفاده می‌کردند؟

عالمان مسلمان در دوران معاصر در توصیف و تبیین وضعیت کنونی جهان اسلام مطالب زیادی نوشته‌اند. آنها پس از آشنایی با علوم اجتماعی جهان متجدد، برای شناخت مسائل اجتماعی از نظریات جدید هم کمک گرفته‌اند.

۲۵- تعامل عالمان مسلمان با علوم اجتماعی مدرن چه پیامدی دارد؟

این تعامل با علوم اجتماعی مدرن می‌تواند زمینه‌ساز طرح نظریات جدید را فراهم آورد. در عین حال، به متفکران مسلمان امکان می‌دهد که علوم اجتماعی جهان اسلام را گسترش دهند و علاوه بر توصیف و تبیین مسائل جهان اسلام، مسائل جامعه جهانی را هم تحلیل کنند و برای برون رفت از بحران‌هایی مانند بحران آگاهی و بحران معنا راه حل ارائه دهند.

۲۶- علوم اجتماعی جهان اسلام در مقایسه با علوم اجتماعی جهان متجدد دارای چه ویژگی‌هایی خواهد بود؟

- این دانش بر اساس تعریفی از علم خواهد بود که مناسب با معنای علم در جهان اسلام است.
- علم اجتماعی جهان اسلام از منابع و ابزارهای تجربی برای توصیف و تبیین مسائل اجتماعی استفاده خواهد کرد، ولی تبیین‌های علمی جهان اسلام به شناخت تجربی محدود نمی‌شود و از منابع عقلانی و وحیانی نیز استفاده می‌کند.
- عقلانیت مورد استفاده در جهان اسلام علاوه بر تعامل با داده‌های حسی و تجربی و تعامل فعال با ارزش‌ها، هنجارها و آرمان‌های فرهنگی و اجتماعی و تاریخی پیرامون خود، آنها را مورد ارزیابی انتقادی قرار می‌دهد.
- عقلانیت در جهان اسلام به رغم تعامل با فرهنگ و سنت‌های تاریخی محیط خود، ارزش‌ها و اعتبار روشنگرانه خود را از متن فرهنگ و کنش‌های عاملان نمی‌گیرد بلکه عاملان با استفاده از این عقلانیت به گونه‌ای مستقل به ارزیابی فرهنگ و تاریخ مربوط به خود می‌پردازند.
- عقلانیت جهان اسلام در تولید دانش علمی نسبت به محیط فرهنگی و اجتماعی نقش محوری دارد ولی همه عرصه‌های علمی را به تنهایی سامان نمی‌دهد. بخشی از آن را به کمک حس و تجربه زیسته و بخشی دیگر را با استفاده از وحی سامان می‌بخشد.
- علم اجتماعی جهان اسلام، علاوه بر تبیین وضعیت موجود جهان اسلام، درباره وضعیت مطلوب و آرمانی جامعه اسلامی و همچنین جامعه جهانی نیز داوری خواهد کرد و راه‌های برون رفت از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب را شناسایی می‌کند.

۲۷- علم اجتماعی در جهان اسلام دارای چه کارکردهایی است؟

- قدرت فهم، تفسیر و توصیف پدیده‌های اجتماعی را دارد.
- توان تبیین و شناخت علل شکل‌گیری و به وجود آمدن پدیده‌های اجتماعی را دارد.
- درباره ارزش‌ها، هنجارها و آرمان‌های درون فرهنگ‌های مختلف می‌تواند داوری کند.
- درباره جامعه آرمانی سخن می‌گوید.
- با توصیف و تبیین وضعیت موجود راه‌های برون رفت از آن را به سوی جامعه مطلوب شناسایی می‌کند.

پاسخ سوالات متن درس دهم

❖ هم اندیشی کنید صفحه ۱۰۱

بر اساس رویکرد فقهی، مسلمانان اگرچه از زبان، قومیت و... متفاوت برخوردارند اما یک امت اسلامی هستند. در نتیجه مساله فلسطین، مساله کل امت اسلامی است و باید از فلسطین حمایت کنند و در برابر اسرائیل به مقاومت بپردازند.

❖ گفتگو کنید صفحه ۱۰۴

از عوامل مدنظر نیکی کدی در بروز انقلاب اسلامی عبارتند از:

نارضایتی های اقتصادی - اجتماعی به دلیل ارتباط ایران با غرب در دوره قاجار
اجرای شتابان سیاست های نوسازی در دوره پهلوی و ایجاد نارضایتی در ابعاد مختلف
ایجاد نگرش ضد غربی در ایران به دلیلی وابستگی پهلوی به غرب و اقدامات غربی ها در ایران
موافقت و همراهی نیروهای مذهبی با نگرش ضد غربی و تمایل مردم به بازگشت به هویت های اصیل ایرانی و اسلامی
وجود احساسات ضدامپریالیستی همراه با اعتقادات شیعی
اعتقاد باستانی به ثنویت خیر و شر،
نقش ویژه امام خمینی (ره)

❖ نمونه بیاورید صفحه ۱۰۶

عقل نظری: قانون پایستگی انرژی در فیزیک، قوانین وراثت در ژنتیک و...
عقل عملی: ارزش صلح، نامطلوب بودن قانون گریزی و...